

JAARVERSLAG 2019

NIKE LISCAUJET

Een "big tusker salute" na afloop van de bijeenkomst in Natuurpark Lelystad.

DE VERENIGING

2019 is een goed jaar geweest voor de zoogdierpaleontologie in Nederland. Er zijn veel initiatieven en activiteiten ontplooid waarbij veel leden van de vereniging betrokken zijn geweest. Er is, met name door de vondsten van de bodem van de Noordzee en daarmee van de strandsuppleties langs onze kust, niet alleen een gezonde belangstelling voor de zoogdierpaleontologie, maar ook voor de archeologische vondsten, die ons iets vertellen over de vroegste bewoning van de droogliggende Noordzee aan het einde van het Pleistoceen en in het Vroeg-Holoceen.

HET BESTUUR

Het dagelijks bestuur van de vereniging wordt gevormd door de voorzitter, de secretaris en de penningmeester. Het bestuur is in het verenigingsjaar 2019 vier keer bijeengekomen.

- *Voorzitter*
Dick Mol
- *Secretaris*
Dennis Nieweg
- *Penningmeester*
Henk ter Steege
- *Bijeenkomsten*
Bram Langeveld
- *Promotie en communicatie*
Erwin van der Lee

- *Algemeen bestuurslid*
Nynke de Boer
- *Algemeen bestuurslid*
Klaas Post
- *Algemeen bestuurslid*
Anders Schinkel

Helaas moest Henk ter Steege zijn functie als penningmeester in december 2019 om gezondheidsredenen neerleggen. Het bestuur vond in Peter de Bruijn een tijdelijke vervanger die tot aan de Algemene Ledenvergadering van (o.v.b. van het Coronavirus) 6 juni 2020 het penningmeesterschap zal waarnemen.

LEDENADMINISTRATIE

2019 was een goed jaar voor het werven van nieuwe leden. We mochten 36 nieuwe leden verwelkomen. Een kanttekening is daarbij dat er ook 7 leden afscheid hebben genomen van de vereniging. In totaal heeft de vereniging nu 307 gewone leden, 26 gezinsleden, 2 ereleden, 30 abonnees en 8 ruilabonnees. In totaal dus 373 leden.

ACTIVITEITEN/BIJeenKOMSTEN

In 2019 heeft de vereniging vijf bijeenkomsten georganiseerd. Deze bijeenkomsten hebben alle een boeiend en aantrekkelijk programma met uitste-

kende sprekers uit binnen- en buitenland gehad. Bij de organisatie hebben wij uitstekende hulp ontvangen van verschillende personen en instellingen. Deze zijn in het onderstaand overzicht tussen haakjes vermeld.

9 februari: Groninger Instituut voor Archeologie

Met o.a. een bezoek en determinatiemogelijkheden in overvloed aan de zoölogische vergelijkingscollectie, en presentaties van recent onderzoek door het GIA (organisatie: Lambert van Es en Raymond Haselager).

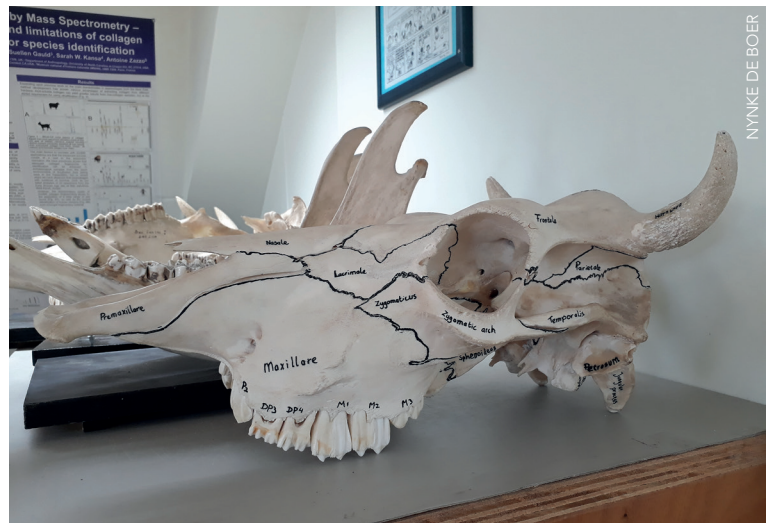
BIANCA JANSSEN GROESBEEK

AUTEURS
WPZ-BESTUUR

Een deel van de collectie van
het Groninger Instituut voor
Archeologie.

Schedel met de sutuurnaden en elementen aangegeven, in de collectie van het Groninger Instituut voor Archeologie.

Zeven met Leen Hordijk bij
Zuurlandboring 18.

30 maart: Algemene Ledenvergadering NMR

Een bijeenkomst met ALV in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam onder het thema walvissen, met o.a. aanschouwelijk onderwijs midden tussen de unieke zeezoogdierfossielen die door het NMR onder leiding van Klaas Post uit de Westerschelde zijn opgevist (mede-organisatie: Klaas Post).

1 juni: Historyland & Zuurland

Deze gezamenlijke bijeenkomst van de WTKG en WPZ, met als thema de Zuurlandboringen, werd, met circa 70 deelnemers, goed bezocht. Het is goede gewoonte dat beide verenigingen met enige regelmaat samen een bijeenkomst organiseren, vooral wanneer er duidelijke thematische raakvlakken zijn. Dat was op deze zomerbijeenkomst ook zeker het geval. De deelnemers hebben de gastvrijheid van Historyland tijdens deze bijeenkomst hogelijk gewaardeerd.

De eerste voordracht was getiteld *Het damhert tijdens het Pleistoceen van Nederland – ontdekking van een nieuwe ondersoort voor het Pleistoceen van Nederland*. Deze presentatie werd verzorgd door WPZ-leden Peter en Ingrid

de Bruin, met Peter als spreker. Hun onderzoek naar damherten in Nederland is voortgekomen uit WPZ-activiteiten.

Peter begon met het onderscheid tussen damhertachtigen (*Dama* spp.) en edelherten (*Cervus elaphus*) aan de hand van gebitskenmerken. Vervolgens besprak hij de identificatie van vier verschillende damhert(onder)soorten, en paste deze kennis toe op drie door WPZ-leden gedane vondsten. Eén van deze vondsten, een onderkaak met p4, werd geïdentificeerd tot *Dama d. clactoniana*; een soort nieuw voor het Nederlandse Midden-Pleistoceen (zie ook Cranium 36-1, p. 14-25).

Vervolgens verzorgde Leen Hordijk een introductie over de Zuurlandboringen. Hij vertoonde een korte documentaire en legde daarna uit hoe hij bij zijn boringen te werk gaat. Ook ging hij in op het belang van zijn onderzoek. Tot slot besprak hij Zuurlandboring 18, zijn huidige boring, en enkele door hem gevonden tandjes. De boringen van Leen zijn erg belangrijk. Ze hebben een ongekende collectie fossielen opgeleverd met bekende stratigrafie, en dus ouderdom. Met deze kennis kunnen de fossielen van onder andere de Maas-

vlakte beter begrepen worden.

In de (korte) pauze konden we het museum bezoeken en er was uiteraard gelegenheid voor uitwisseling van informatie en materiaal (deze keer werden o.a. enkele Afzettingen van de WTKG en WPZ-ansichtkaarten uitgedeeld). Ook werd er, zoals gewoonlijk, materiaal gedetermineerd.

Na de lunch was het tijd voor de excursie, het hoogtepunt van deze gezamenlijke bijeenkomst. Bij uitstekende weersomstandigheden bezochten we, onder leiding van Leen Hordijk, meerdere Zuurlandboringlocaties. Bij de huidige boorlocatie, Zuurlandboring 18, verzamelden we materiaal uit een fossielrijke laag op iets meer dan 64 meter diepte. Deelnemers mochten zelf ook de puls bedienen. In drie pulsen werden 48 kiezen van elf soorten zoogdieren gevonden. Hidde Bakker en Nynke de Boer wisten ter plekke een muizenkies uit de zeef te halen, een bovenkaakse M1 van *Mimomys tigliensis* (achteraf gedetermineerd door Francien Dieleman).

Al met al kunnen we terugkijken op een zeer geslaagde dag!

WPZ-lid Hidde Bakker aan de puls bij Zuurlandboring 18.

Een muizenkies, bovenkaaks M1 van *Mimomys tigliensis*, uit de zeef bij Zuurlandboring 18.

14 september: Stadhuismuseum Zierikzee

In het fraaie Stadhuismuseum liep tot en met 3 november de tentoonstelling *Expeditie Zeeuwse ijstijd*, een ontdekkingsstocht langs de topstukken uit de verzameling fossiele beenderen van het 250-jarig Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (zie ook *Cranium* 36-2, p. 17-22). De bijeenkomst was dan ook een uitgelezen kans om deze unieke tentoonstelling, onder andere samengesteld door lid Hester Loeff als gastconservator, te bezichtigen. Maar liefst 52 deelnemers wisten de weg naar het museum te vinden, waar we gastvrij werden ontvangen met koffie en thee, en een boeiend programma aansluitend bij de tentoonstelling volgden.

Na een woord van welkom door de directeur-bestuurder van het museum, Albert Scheffers, heeft onze voorzitter de dag ingeleid met een aantal mededelingen op het gebied van de pleistocene zoogdierpaleontologie en het woord gegeven aan de eerste spreker, Jelle Reumer van de Universiteit Utrecht en gastmedewerker van Naturalis in Leiden. Jelle had een boeiend verhaal samengesteld over het Noordzeebekken. Immers, in Zeeland bevinden we ons op de rand van het Noordzeebekken. Het betoog over langzaam vollopende bekkens, zoals we die veel kennen in noordwest Europa, had tot doel te verklaren hoe twee miljoen jaar oude fossielen in laat-pleistocene sedimenten terecht zijn gekomen. Een complex van factoren waarbij erosie en woest stromende rivieren een grote rol hebben gespeeld.

Mark Bosselaers, conservator van de mariene zoogdierresten van het KZGW, hield een voordracht over het ontstaan van de Zeeuwse collectie. Aan de hand van een groot aantal vragen en antwoorden gaf hij veel bijzonderheden over de oudste, de zeer oudste, de grootste en kleinste, de allergrootste en de allerkleinste mariene zoogdierskeletresten die uit de “Zeeuwsche Stroomen” opgevisst zijn in een tijdspanne van ruim 100 jaren.

In de middagpauze werd weer volop gedetermineerd en zijn vele stukken op naam gebracht. De WPZ ten voeten uit! Vanzelfsprekend werd de pauze ook benut om de tentoonstelling te bezichtigen en met elkaar de fraaie en

oude vondsten te bediscussieren. Het topstuk in deze tentoonstelling was toch wel een groot stuk onderkaaksfragment van de “Zeeuwse Mastodont”, beter bekend als de Mastodont van Auvergne, *Anancus arvernensis*. Deze kaak, met een laatste complete molaar van de tepeltandige, werd door de Werkgroep Geologie van het KZGW in 1972 uit de diepe putten ten zuiden van Schouwen-Duiveland opgekord. Het geldt volgens kenners als een van de bestbewaarde resten van *Anancus* die ooit uit de Oosterschelde zijn opgevisst.

Vele vragen over de iconische Mastodont van Auvergne, zoals of deze olifantachtige de voorloper van de mammoet is geweest, hoe groot en hoe zwaar deze slurfdruager was, hoe zijn biotoop eruit heeft gezien, wat de verschillen zijn met mammoeten en of het mogelijk is dit prehistorisch dier te reconstrueren, werden na de lunchpauze aan de hand van een groot aantal voorbeelden door onze voorzitter, Dick Mol, beantwoord.

is op dit moment een geoliede machine, maar om het werk te verlichten en de toekomst zeker te stellen zijn meer redactieleden nodig.

3) Ingrid de Bruijn introduceerde een project over de reuzenbever *Trogotherium* van de Maasvlakte 2: een uitvoerige inventarisatie om een goed overzicht te krijgen van wat er nu zoal bekend is aan skeletmateriaal in de vele particuliere collecties. Een overzicht van materiaal dat als basis moet dienen voor verder onderzoek aan *Trogotherium*.

4) Tot slot deed Bram Langeveld verslag, aan de hand van een aantal plaatjes, over de resultaten van zijn onderzoek aan de resten van de reuzenalk. Zijn onderzoek, waaraan veel leden hebben meegewerkt door het ter beschikking stellen van (onbekend) skeletmateriaal van deze pinguïn van het noorden, verzameld op onze stranden, heeft zeer interessante gegevens opgeleverd, o.a. over het voorkomen in de tijd. Binnenkort zullen de resultaten in druk verschijnen.

Veel bekijks bij *Expeditie Zeeuwse ijstijd* in Stadhuismuseum Zierikzee.

Vier leden hadden tijdens het blokje Mededelingen door de leden informatie te delen:

1) Klaas Post nam kort het woord over een door Adrie Vonk aan het Natuurhistorisch Museum Rotterdam geschonken kaakfragment van een onbekend soort orka, opgevisst van de Noordzeebodem.

2) De hoofdredacteur van *Cranium*, Nike Liscaljet, deed een oproep voor redactieleden. De redactie van *Cranium*

16 november: Wolvendag Natuurpark Lelystad

Deze bijeenkomst, georganiseerd door leden Nike Liscaljet en Anders Schinkel, stond in het teken van wolven en “big tuskers”. Met 88 deelnemers uit verschillende landen was het een drukte van belang; het bewijst hoe levendig de WPZ is.

Omdat de eerste spreker op het programma, dr. Mietje Germonpré, wegens omstandigheden verhinderd was, werd

een vervangende voordracht verzorgd door dr. Jordi Serangeli (in samenwerking met Ivo Verheijen). Beiden zijn werkzaam in de fossiele zoogdierfauna van de vindplaats Schöningen. In de voordracht, getiteld *Verspreiding en weergave van de wolf tijdens het Laat-Paleolithicum in Europa*, werd hoofdzakelijk ingegaan op de representatie van wolven in laat-pleistocene "kunst".

Dr. Jordi Serangeli - *Verspreiding en weergave van de wolf tijdens het Laat-Paleolithicum in Europa*.

In *De wolf is terug in Nederland!* besprak Leo Linnartz, van ARK Natuurontwikkeling, hoe wolven te herkennen zijn, zowel qua uiterlijk als qua sporen die ze achterlaten, zoals hun prooi en uitwerpselen. Ook ontcrachtte hij enkele fabels over wolven, behandelde enkele voordelen die de komst van de wolf met zich meebrengt, en sprak hij over de wolven die Nederland in hun territorium hebben geïncorporeerd.

Leo Linnartz - *De wolf is terug in Nederland!*

Micha Dudek volgde met de huidige situatie bij onze oosterburen. Onder de titel *Wolven in Duitsland. Hoeveel wolf kan het land verdragen?* sprak hij over de wolvenpopulaties aldaar en hoe deze hoofdzakelijk voorkomen in de oerstroomdalén die van het oosten naar het noordwesten van Duitsland lopen. Micha liet ons unieke filmbeelden zien van de wolven in Yellowstone NP, waar hij dikwijls heen gaat om ze te bestuderen. Opvallend is dat de wolven daar een gemengde vacht hebben; er lopen zowel wolven met een grijze als bruine vacht rond, terwijl "onze" wolven allemaal grijs zijn. Wie meer wil lezen slaat Cranium 36-2, 2019, open op pagina 28.

Micha Dudek - *Wolven in Duitsland. Hoeveel wolf kan het land verdragen?*

Vlak voor de pauze werden drie korte mededelingen gedaan door leden: Anders Schinkel vertelde over de vondst van een onderkaakfragment van een jonge wolf, waarover meer op pagina 70 van deze Cranium; Michel Siebes liet enkele reconstructietekeningen zien; Kommer Tanis had botmateriaal meegebracht om weg te geven.

Tijdens de pauze was er gelegenheid om het natuurpark te bezoeken, maar zoals altijd werd er druk gedetermineerd. Speciaal voor de "Wolvendag" was vergelijkingsmateriaal aanwezig, waaronder een skelet van een recente wolf uit de collectie van Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

Veel meegebrachte stukken zijn door deskundigen op naam gebracht, waaronder een door Hidde Bakker verzamelde grote molaar uit de onderkaak van een muskusos, met vegetatieresten, afkomstig van de Zandmotor. De vegetatieresten zullen gebruikt worden in het onderzoek van dr. Bas van Geel (zie p. 80-98 van deze Cranium). Daarnaast determineerde Dick Mol voor Cédric Heins een fragment van een bovenkaakse hoektand en een snijtand van een nijlpaard, en voor Vilmar Dijkstra twee zwaar versteende calcanea (hielbeenderen), afkomstig uit zand- en grindaufgravingen over de Nederlands-Duitse grens, van een volwassen en een onvolgroeide zuidelijke mammoet.

In *Hoe kan pleistocene zoogdierpaleontologie een bijdrage leveren aan natuurbehoud?* behandelde dr. Eline van Asperen het belang van de pleistocene zoogdierpaleontologie voor het huidige natuurbeleid. Dit belang zit hem zowel in het algemene natuurbeleid, als in soortspecifieke bijdragen. In algemene zin kunnen zoogdierpaleontologen ecologen helpen met het begrijpen van de verspreidingsgebieden van verschillende diersoorten, natuurlijke variatie, en van de niches die verschillende soorten binnen een groter systeem vervullen. Voor de soortspecifieke bijdragen gaf Eline twee voorbeelden: 1) poolvossen en hun migratieroutes, en 2) de herintroductie van de Europese wisent, waarbij men er (onterecht) van uitging dat het ooit bosdieren waren. Haar verhaal is ook terug te lezen vanaf pagina 35 in *Cranium* 36-2, 2019.

Dr. Eline van Asperen - *Hoe kan pleistocene zoogdierpaleontologie een bijdrage leveren aan natuurbehoud?*

De dag werd afgesloten door George-Dian Balan met een betoog over Aziatische en Afrikaanse olifanten en laat-pleistocene mammoeten met enorme slag tanden in *How Big is Big? On African, Asian and Woolly Big Tuskers*. Afrikaanse en Aziatische “big tuskers” worden steeds zeldzamer. Door de jacht op de grootste slag tanden in Afrika en de toerisme-industrie in Azië kunnen de olifanten hun volle potentie niet bereiken; ze sterven nog voordat ze hun gezonde genen kunnen doorgeven, waardoor de “big tuskers” uiteindelijk zullen uitsterven. George-Dian eindigde zijn verhaal met enkele maatregelen die genomen kunnen worden om ze te beschermen. Hij werkt momenteel aan

een fotoboek om alle “big tuskers” te eren. Onder zijn aanvoering gaven we elkaar een “big tusker salute”.

Alle bijeenkomsten werden zeer goed bezocht. Steeds weer waren de zalen bezet en moesten er extra stoelen worden aangerukt om alle deelnemers een zitplaats te bieden. Der traditie getrouw is er op de bijeenkomsten ruim voldoende tijd gereserveerd in het programma om nieuwe en meegebrachte vondsten van skeletdelen van land- en zeezoogdieren en vogels door de aanwezige deskundigen te laten determineren. Een service die door velen zeer gewaardeerd wordt.

PROMOTIE

Wij hechten er grote waarde aan om als vereniging goed zichtbaar te zijn,

niet alleen via *social media*, maar ook op evenementen zoals niet-commerciële fossielenbeurzen, determinatiedagen en dergelijke. Zo waren wij uitgebreid vertegenwoordigd op de goedbezochte fossielenbeurs Paleotime in Harderwijk en zijn Erwin van der Lee en Dick Mol aanwezig geweest op de fossielenbeurs van de Belgische Vereniging voor Paleontologie in Sint-Gillis-Waas. Op deze evenementen werden o.a. *Craniums* en boekwerken verkocht en konden geïnteresseerden zich aanmelden als nieuw lid van de vereniging. Naast de financiële inkomsten levert onze aanwezigheid altijd nieuwe leden op.

CRANIUM

De redactie van *Cranium*, het bindmiddel van de vereniging, bestond in 2019 uit: Anders Schinkel, Bert de Haar, Bram Langeveld, Ivo Verheijen en Nike Liscaljet (hoofdredacteur).

Inmiddels zijn er al 36 jaargangen verschenen. *Cranium* 36-1 telde 102 pagina's; inclusief 10 A3 *fold-outs* van de tekeningen van Ko Sturkop, met bijdragen van 18 verschillende auteurs uit binnen- en buitenland. Nummer 36-2 was 104 pagina's dik en ging over wolven en andere roofdieren, aansluitend bij de vijfde bijeenkomst. Dit nummer bevatte bijdragen van 20 verschillende auteurs uit binnen- en buitenland.

Over de hoeveelheid kopij heeft de redactie niet te klagen. Velen weten de weg naar de redactie te vinden.

De vormgeving heeft enige verandering ondergaan zoals het groot afbeelden van de aangeleverde figuren. Dat heeft wel tot gevolg gehad dat de nummers meer pagina's omvatten. Het was voor de redactie een genoegen om de twee nummers te produceren, ondanks de benodigde extra tijd. Om een indruk te geven: aan de vormgeving van het eerste nummer werd 60 uren gewerkt en het tweede nummer, dat met enige vertraging veroorzaakt door miscommunicatie bij de drukker verschenen is, vergde 50 uren.

Ook voor 2020 is er al voldoende kopij toegezegd, maar meer is altijd welkom. Het tijdschrift is er voor en door de leden.

Tevens zou de hoofdredacteur graag nieuwe redactieleden verwelkomen.

COMMUNICATIE Website

De website wordt mede door het actiever plaatsen van nieuwsberichten regelmatig bezocht. Gemiddeld bekeken 180 bezoekers per maand de diverse pagina's met nieuws en artikelen. De webshop verkocht gemiddeld 23 euro per maand aan artikelen. De totale bruto verkoop was in 2019 300 euro.

Nieuwsbrief

In 2019 zijn er zes nieuwsbrieven verzonden, in de maanden maart, mei, juli, september, november en december.

Deze bevatten berichten op het gebied van de zoogdierpaleontologie in de ruimste zin van het woord. Ook worden de programma's van de bijeenkomsten steeds weer opnieuw hierin geplaatst als een soort herinnering aan de leden. De nieuwsbrieven worden opgemaakt door Linda Gilein en goed ontvangen door ruim 340 leden en abonnees. 65% van de ontvangers opent de nieuwsbrief vaak, 11% soms en 23% zelden.

Hoewel de nieuwsbrieven voor alle leden zijn, komen er zelden berichten binnen vanuit de leden. De onderwerpen in het afgelopen jaar zijn aangedragen door het bestuur.

Facebook en Twitter

De WPZ is regelmatig actief op social media. Met name op Facebook is onze pagina (beheerd door het bestuur), maar vooral de groep (met WPZ-leden en andere geïnteresseerden) zeer actief. Tal van vragen en interessante paleontologische (wetenschappelijke) artikelen worden met grote regelmaat gedeeld. Natuurlijk worden dagelijks foto's geplaatst met de mooiste fossiele en archeologische vondsten. Determinatievragen maken een groot onderdeel uit van de interesse van de leden. In het afgelopen jaar is de groep gegroeid van 389 naar 473 leden. Gemiddeld worden er 144 berichten per jaar gepost, waarbij het niet vreemd is dat de maandag en dinsdag de populairste dagen waren door de weekendvondsten. Dit laat zien dat onze vereniging nog steeds potentie heeft om te groeien, al dan niet onder invloed van de snelle sociale media.

FINANCIËN

Het afgelopen boekjaar hebben we afgesloten met een klein tekort, waardoor het bestedingsbudget iets is afgenomen. De posten die het zwaarst hebben gedrukt op het budget zijn de vormgeving en drukkosten voor Cranium. Deze kosten zullen naar verwachting de komende jaren niet omlaag gaan, waardoor tijdens de ALV unaniem door de leden is besloten per 1 januari 2020 de contributie voor leden en abonnees met 5 euro te verhogen naar 30 euro per jaar.

Voor de bijeenkomst in Lelystad werd een groter aantal buitenlandse gastsprekers uitgenodigd dan aanvankelijk gepland. Hierdoor hebben

we te maken gehad met extra reis- en verblijfskosten die niet waren inbegroot. Ondanks deze extra onvoorziene uitgaven en hogere kosten voor Cranium kunnen we spreken van een gezonde vereniging, waarbij voldoende financiële ruimte is voor het organiseren van activiteiten.

KENNISDELING

Ook in 2019 was de WPZ partner van Kennislink en de Oervondstchecker. Daarnaast zijn veel leden zeer actief in het verlenen van hulp bij determinaties. Ook worden verschillende leden steeds weer uitgenodigd om bijdragen te leveren op het gebied van de zoogdierpaleontologie bij andere geologische en paleontologische verenigingen, zoals de WTKG en de NGV. De facebookgroep van de WPZ is goed te vinden en wordt zeer regelmatig bezocht met verzoeken tot determinaties, waarbij allen hun mening kunnen geven over vondsten die geplaatst worden.

TOEKOMSTPLANNEN

De verwachting voor het jaar 2020 is dat de belangstelling voor de pleistocene zoogdieren in het algemeen en die van Nederland en de aangrenzende Noordzee in het bijzonder, zal toenemen. Dat maken we op uit de belangstelling voor ons tijdschrift Cranium, de activiteiten van andere paleontologische verenigingen zoals de BVP, WTKG, NGV, Paleobiologische Kring, en de in productie zijnde uitzending over de ijstijden van het TV-programma 'Vroege Vogels'. Het bestuur ontplooit initiatieven voor (nauwe) samenwerkingen met de genoemde instellingen, waaronder een symposium over pleistocene zoogdieren uit Noord- en Zuid-Amerika in november 2020.

In 2022 bestaat de WPZ 40 jaar. Voor dit jubileum worden ideeën verzameld om er een mooi en interessant jubileumjaar van te maken. Plannen daartoe worden in 2020 bekend gemaakt. Alle leden van de vereniging worden opgeroepen ideeën en initiatieven aan te leveren.